

BASINDA “ORGAN NAKLİ” HABERLERİNİN SUNUMU

Asuman KAYA*

Birgöl TAŞDELEN**

ÖZET

Hasta insanın yaşam kalitesinin artırılması ve sağlıklı olarak hayatını devam ettirebilmesi, tıbbın temel çalışma alanını oluşturmaktadır. Tedavi edilmesi gereken uzuv bazen bir organ olabilmekte, hatta bu organın nakil yoluyla yenilenmesi gerekebilmektedir. Bu alanla ilgili olarak farklı yaklaşımlarla ulusal ve uluslararası düzeyde çeşitli yasal düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Bunlardan bazıları: Dünya Tabipleri Birliği'nin 37. Genel Kurulunda kabul ettiği ilkeler, Türk Tabipleri Birliği'nin Organ Aktarımına İlişkin Etik Bildirgesi ve 24066 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan Organ ve Doku Nakli Hizmetleri Yönetmeliği'dir.

Özellikle alıcı ve donör'ün isimlerinin açıklanmasının, bu kişilerin yaşam kalitesini olumsuz yönde etkileyeceği görüşü tıp dünyasında kabul görmesine karşın medyada yer alan haberlerde ne ölçüde dikkat edildiğinin belirlenebilmesi açısından hazırlanan çalışma önem taşımaktadır. Çalışmada, Türk basınında yayınlanan sağlık haberlerinden “organ nakli”ni konu alan haberlerin içerik analizi uygulamasına dayalı olarak betimlenmesi ve meslek ahlak ilkeleri çerçevesinde değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Çalışma kapsamında medya takip şirketi verilerine dayanarak gerçekleştirilen taramada 01 Ocak-31 Aralık 2010 tarihleri arasında Türkiye’de yayınlanan yaygın gazetelerdeki sağlık konulu içerik arasından “organ nakli” ifadesini içeren haberlerden, sistematik rassal yöntemle belirlenen 256’sı amaç sorular doğrultusunda analiz edilmiştir.

Sonuç olarak; sağlık haberlerinin özellikle de organ nakli haberlerinin hazırlanmasında muhabir ile haber kaynağının, alanlarındaki etik düzenlemeleri dikkate almakla yükümlü olduğu düşünüldüğünde, haberlerin yapılmasında sağlık haberciliği eğitimi almış kişilerin görevlendirilmesinin gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Daha da önemlisi sağlık haberciliği adına uyulması gerekli olan meslek etik ilkelerinin içerisinde “organ nakli” başlığı özelinde nelere dikkat edilmesi gerektiğine dair etik ilkeler belirlenmesinin ve benimsenmesinin gerekliliğidir.

Anahtar Sözcükler: Sağlık Haberciliği, Etik, Medya Etiği, Organ Nakli

---

* Öğr. Gör. Anadolu Üniversitesi, Porsuk MYO, Sosyal Bilimler Enstitüsünde Doktora Öğrencisi.

** Doktora öğrencisi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

“ORGAN TRANSPLANTATION” NEWS ON THE PRESS

ABSTRACT

The primary field of application for medicine is to increase the quality of life for human beings, and to ensure the continued health and wellbeing of individuals. At times, an organ may require treatment and the treatment may require the replacement of this organ through an organ transplant.

This process increases the quality of life for the patient, however the quality of life for the donor must also be considered. There are various national and international legal regulations with various approaches to the matter. Some examples for these regulations are as follows: the principles passed at the 37th General Assembly of the World Medical Association, the Ethical Proclamation Regarding Organ Transplants by the Turkish Medical Association, and the Organ and Tissue Transplant Services Code published in the Official Gazette No. 24066.

Despite the fact that the medical world has accepted that the publication of the names of recipients and donors could significantly influence the quality of life for both parties in a negative manner, this study could prove to be beneficial as it studies the degree to which this is followed in the news media.

This descriptive study aims to analyze news articles regarding “organ transplants” in the Turkish press through content analysis and evaluate the articles based on the principles of vocational ethics.

In this study, based on the media follow-up company data, from the health-themed content published in Turkish newspapers (mainstream, regional, local) in the period of Jan.1st-Dec.31st 2010, "organ transplantation" news items were identified and from these total items, determining 256 news items through random sampling, under the guidance of subquestions and within the framework of 13 main categories, these 256 items were analyzed. Of the 256 news items, 73,8% were affirming, accepting, approving and praising; 16% were criticizing it by underscoring the problems and the inadequacy of organ transplantations/donations. That in the 11,3% of the news no source was mentioned, leads us to think that their reliability needs to be re-questioned.

As a result, when it is considered that the reporter and the news source are obliged to take into account the ethical regulations in their fields in the preparation of health news, the necessity of hiring professionals that have been trained in health journalism is evident. Even more important is the apparent urgency for determining and adopting what kind of ethical principles need to be heeded in health journalism, specifically in the reporting of "organ transplantation" news.

Keywords: Press, Journalism, Medical Journalism, Ethics, Organ Transplant

1.GİRİŞ

Sağlık, insanın varoluşundan kaynaklanan bir haktır ve Birleşmiş Milletlere bağlı Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından; "Yalnızca hastalık ya da sakatlığın bulunmaması değil, aynı zamanda bedensel, ruhsal ve sosyal yönlerden tam bir iyilik hali" olarak tanımlamaktadır (Bulun ve ark. T.y.). İnsanın en temel ve vazgeçilmez haklarından biri olan "sağlıklı yaşam" hakkı ise İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (*Madde 25*) başta olmak üzere, Avrupa Sosyal Şartı (*Madde 11*) ve Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (*Madde 25*) ile korunma altına alınmıştır (Kumbasar, 2006, s.9-16).

Sağlıklı yaşam hakkına sahip olan bireyin yaşam süresini ve kalitesini arttırmak insanlığın her zaman sürekli olarak odaklandığı konular arasında yer almaktadır. Bu amaçla yapılan faaliyetler; hastalık oluşmadan önce gerçekleştirilen koruyucu sağlık hizmetleri ve hastalık oluşuktan sonra iyileştirmeye yönelik tedavi hizmetleri olarak gruplandırılmaktadır. Hasta insanı iyileştirme ve sağlığına kavuşturma ile ilgili konular arasında tıbbi çözümün yetersiz kaldığı durumlar da olabilmektedir. Bu aşamada gündeme, bir insanın organ ya da dokularının ihtiyacı olan başka bir insana tedavi amacıyla nakledilmesi olan organ nakli ve organ naklinde yaşanan gelişmeler gelmektedir (Özdağ, 200, s.46).

Organ ve doku naklinin tedavi yöntemi olarak düşünülmesi çok uzun yıllara dayanmasına rağmen, gerçekleştirilmesi ilk defa deneysel olarak 1900'lü yılların başlarında mümkün olabilmıştır (İnce, 2006). İlk organ naklinden günümüze yaşanan teknolojik gelişmeler sonucunda günümüzde birçok başarılı organ nakli işlemi gerçekleştirilmektedir. Ayrıca organ nakli, insana ve sağlığa ait olması nedeni ile medyanın da sağlık haberleri kapsamında yoğun ilgi gösterdiği ve yayınlarında sıklıkla yer verdiği konulardan birisidir (Duda, 2011).

a. Problem

Hazırlanan çalışmada, 1 Ocak-31 Aralık 2010 tarihleri arasında yaygın gazetelerde yayınlanmış olan "organ nakli" ifadelerine yer verilen yazılar, içerik analizi uygulamasına konu edilerek elde edilen veriler meslek etiği bağlamında irdelenmektedir.

Çalışma ile Türk basınında organ nakli haberlerinin nasıl yer aldığı ve organ nakli haberlerinin sunumunda özellikle de hasta hikâyelerinin sunumunda etik ilkelere ne ölçüde uyulduğunun belirlenmesi amaçlanmıştır

Organ nakli: Yasal ve etik düzenlemeler

Organ nakli (transplantasyon), en basit tanımıyla, vücutta görevini yapamayan bir organın yerine canlı bir vericiden veya ölüden (kadavradan) alınan sağlam ve aynı görevi üslenecek bir organın nakledilmesi işlemidir. Nakil işlemi ameliyatla ya da çeşitli tıbbi yöntemlerle yapılmaktadır. Bu sayede ölümcül durumdaki ya da beden işlevlerinin bir kısmını yerine getiremeyen hastanın sağlıklı bir yaşama kavuşması sağlanmaktadır. Organ nakli, günümüzde birçok kronik organ hastalıklarında uygulanan rutin, geçerli ve ileri bir tedavi yöntemi olarak kabul edilmektedir. Böbrek, karaciğer, kalp, akciğer, pankreas organ nakillerine; gözün saydam tabakası olan kornea, kan, kemik iliği ve pankreasın insülin salgılayan hücreleri de doku nakline örneklerdir (Göz ve Şalk, 2007, s.78; Özdağ, 2011, s.46; Koçak Süren 2007, s.176; Akış 2008, s.29; Organ Nakli Hakkında).

Tarih öncesinden bu yana güncelliğini koruyan organ nakli, dünyada modern anlamda ilk kez Macar kökenli bir cerrah olan Dr. Ullman tarafından Viyana'da 1902 yılında hayvanlar üzerinde böbrek nakli ile denenmiştir. Daha sonra 1933 yılında Dr. Voronov tarafından Sovyetler Birliği'nde,

kadavra böbrek (ölü organı) ile gerçekleştirilmiştir. 1950'li yıllarda ABD bilim adamları başarılı organ nakilleri yapmış ve organ nakli normal bir tıbbi uygulamaya dönüşmüştür. Türkiye'de ise, ilk kez 1969 yılında Ankara ve İstanbul'da iki kalp nakli yapılmış, ancak başarılı sonuç alınmamıştır. İlk başarılı organ nakli ise 3 Kasım 1975 yılında Dr. Haberal ve ekibince Hacettepe Üniversitesi Hastanesi'nde bir anneden oğluna yapılan canlıdan canlıya böbrek nakli olmuştur (Organ Nakli Hakkında).

Organ ve Doku Alınması, Saklanması, Aşılması ve Nakline İlişkin 2238 sayılı yasa 1979'da çıkarılmış ve organ naklinin yasal çerçevesi belirlenmiştir. Yasanın yürürlüğe girmesinden bir ay sonra ilk kadavradan böbrek nakli gerçekleştirilmiştir. 1990 yılında ise birer ay arayla ilk kez ülkemizde çocuklarda ve yetişkinlerde akrabalar arası karaciğer nakli gerçekleştirilmiştir (Koçak Süren 2007, s.176; Akış 2008, s.29; Organ Nakli Hakkında).

Ülkemizde 1979 tarihine kadar organ nakli konusundaki kurallar, meslek örgütlerince belirlenerek uygulanırken, günümüzde 1979 yılında çıkarılan Organ ve Doku Alınması, Saklanması, Aşılması ve Nakli'ne ilişkin 2238 sayılı yasaya göre uygulamalar yapılmaktadır (Özdağ, 2011, s. 46).

Yapılan işin gereği ve ahlaki yönden topluma yararlılığı amaçlayan kurallar bütünü olarak tanımlanabilen etik kurallar, her alanda olduğu gibi, insan hayatının söz konusu olduğu tıp alanında da mevcuttur. Bu nedenle de daha fazla önem arz ettiği ise şüphesizdir. Dünyada birçok uluslararası örgüt ve ulusal ülke yasaları tıbbi etik kurallarını açıkça düzenleme ve yazılı hale getirme ihtiyacı duymuştur Türk hukukunda, 19.2.1960 gün ve 4/12578 sayılı kararla kabul edilen "Tıbbi Deontoloji Nizamnamesi" (TDN), hekimlerin uyması gereken tıp etiği kurallarını düzenlemektedir. Bu nizamnameye göre hekimler, hastanın "cinsiyeti, ırkı, milliyeti, dini ve mezhebi, ahlaki düşünceleri, karakter ve şahsiyeti, içtimai seviyesi, mevkii ne olursa olsun" gerekli özeni göstermekle yükümlüdür. Ayrıca 1928 tarihli 1219 sayılı "Tababet ve Şuabatı Sanatlarının Tarzı İcrasına Dair Kanun" (TŞSTİK) ve 01.08.1998 gün ve 23420 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "Hasta Hakları Yönetmeliği" (HHY) de tıp etiği ile ilgili birçok kural içermektedir. Organ ve doku nakli ile ilgili olarak etik kuralları gereği, hekimlerin, alıcı ve vericiyi aydınlatma yani bilgilendirme ve rızalarını alma (TŞSTİK m.70 ve HHY m.24, 25, 26), her iki taraf içinde naklin uygunluğu araştırmasını iyi yapma (TDN m10) ve kar amacı gütmeyen sadece yaşam kurtarmayı amaçlaması (TDN m.2) gerekmektedir. Günümüzde bazı hekimler, organ ticaretine aracılık ederek tıp etiğine aykırı davranmakta, aynı zamanda TCK ve 2238 sayılı yasa kapsamında da suç işlemektedir (Koçak Süren, 2007, s.186-187).

Aynı zamanda Türk Tabipleri Birliği Organ Aktarımlarına İlişkin Etik Bildirge'sinde; "Organ aktarımı teknolojilerinin bilimsel ve etik standartlar içinde uygulanması temel koşuldur. Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de organ aktarımıyla ilgili olarak tıp etiği açısından iki temel sorun vardır. Bunlar: organ sağlama ve organ dağıtımıdır." denilmektedir. Bildirgede organ sağlama yöntemleri, canlıdan organ aktarımı ve ölüden (kadavradan) organ aktarımı olarak sıralanırken etik boyut "rıza" üzerine odaklanmaktadır (Kılıçoğlu, 1991, s. 250-255 ve Parlak, 2009, s. 203-215). Aynı bildirgede organ dağıtımı ile ilgili olarak "Akraba dışı organ bağıışı sadece gönüllülük ve yararlı olma amacıyla yapılabilir. Organ satışını önlemek amacıyla akraba dışı organ bağıışlarında alıcı ve vericinin kimlikleri açıklanmamalıdır." denilmektedir. Aynı zamanda Organ ve Doku Alınması, Saklanması ve Nakli Hakkında Kanun'un 7. maddesinin "f" bendinde de "Kan veya sıhri hisimlik veya yakın kişisel ilişkilerin mevcut olduğu durumlar ayrık olmak üzere, alıcının ve vericinin isimlerini açıklamamak" hükmü yer almaktadır. Bu hüküm hekimleri bağlayıcı olarak kanun metninde yer almakta ve meydana gelebilecek spekülasyonların, psikolojik tersliklerin ve uyuşmazlıkların önüne geçilmesi amaçlanmaktadır. Ahmet Kılıçoğlu'nun da belirttiği gibi (1991, s.257), "bu yasak hekimlere hitap etmektedir. Hekimler dışında gerek vericinin, gerekse alıcının ya da diğer üçüncü kişilerin isim açıklamasına ilişkin [yasa metninde] bir yasak getirilmemiştir".

Ancak, alıcı-vericinin, akrabalar arası nakiller hariç, isimlerinin açıklanması ve birbirleri ile tanışmaları her ne kadar yasa kapsamında sınırlandırılmıyorsa da bu durum “2009 yılın da yaşanan nakil sonrası 2012 de verici ailenin organları geri istemesi” olayında olduğu gibi de sonuçlar doğurabilmektedir. 2009 yılında meydana gelen trafik kazasında hayatını kaybeden Alper Kayık’ın beyin ölümü gerçekleştiğinde organları ailesi tarafından bağışlanmış, böbrek, karaciğer ve korneası üç farklı şehirde yaşayan hastalara nakledilmiştir. Üç yıl sonra ise verici aile, alıcılara ulaşmak istemiştir.

“... Büyük hayal kırıklığı yaşadıklarını belirten Alper Kayık'ın dayısı Nuri Engin, 'Organ nakli yapılan aileleri aradım, 'hiç olmazsa Alper'in annesini telefonla arayın bir teşekkür edin' dedim. Bırakın teşekkür etmeyi, internetten mesaj attım diye Facebook adreslerini bile kapattılar. Maddi beklenti içinde değiliz ama bize kesilen fatura ağır oldu. Bağışladığımız organları geri almak için dava açıyoruz. O gün organları kendilerine vermemiz için yalvaranlar bugün teşekkürü bile çok gördü.” (www.sabah.com.tr; www.haber7.com).

Yaşanan olayda da görüldüğü üzere alıcı-vericinin isimlerinin açıklanmasının getireceği duygusal sıkıntıların yanı sıra alıcıların %50'sinden fazlasının transplantasyondan yıllar sonra bile anksiyete yaşadıklarını, depresyon, hipokondriyazis¹² ve organik beyin sendromu¹³ tanı sıklıklarının da yüksek olduğunu belirleyen araştırmalarda bulunmaktadır. Aynı zamanda transplantasyonun alıcı ve vericinin ruh sağlığını bozmadığı, yaşam niteliğini ise arttırdığı yönünde olduğunu belirten araştırmalarda bulunmaktadır (Özçürümez, Tanrıverdi ve Zileli, 2003; 232). Yaşanması muhtemel sıkıntıları en aza indirmek için *nakil* öncesinde alıcı adayı ile ilk kez karşılaşan psikiyatr kapsamlı bir değerlendirme yapması zorunludur. Ancak bu şekilde operasyon sonrası ortaya çıkabilecek aile stresi veya tıbbi kriz gibi durumlara uygun müdahalelerde bulunulabilmektedir. Alıcının, vericiye karşı hissettiği suçluluk [*minnet*] duygularını dile getirmesinin desteklenmesi gerektiğini öneren araştırmacılar da vardır (Kempf 1971; akt.: Özçürümez, Tanrıverdi ve Zileli, 2003, s.232).

En çok nakledilen organın böbrek olması nedeni ile organ nakline bağlı olarak ortaya çıkabilecek özel psikolojik durumlar daha çok böbrek nakilleri açısından incelenmiştir. Çeşitli ülkelerdeki psikiyatrist ve psikologların hayatta olan vericiler, alıcılar ve aileleri üzerinde yaptıkları araştırmalar; organ naklinde verici ile alıcı arasında son derece duyarlı bir ilişki olduğu, cerrahın organ veren kişinin hastanın bir yakını olmamasını tercih ettiğini göstermektedir. Alıcının kişiye hiçbir zaman değiştiremeyeceği bir organ bağışlanmış olması, vericinin her zaman onun kendine borçlu olduğunu düşünmesine neden olmaktadır. Ayrıca gösterdiği davranıştan ötürü bir anda dikkat odağı haline gelen verici, daha sonra bütün dikkatlerin yeniden alıcıya yönelmesi karşısında kendini çok yalnız ve ihmal edilmiş hissedebilmektedir. Bu arada vericide, kendi sağlığına ilişkin belirli bir kaygı da gelişebilmektedir. Hayattaki vericilerin yaklaşık dörtte birinde ruhsal bozukluk belirtilerinin ortaya çıktığını ifade eden çalışmalarda, bu bozuklukların hafif nitelikte olmasına karşın düzeltilmelerinin olanaksız olduğu da belirtilmektedir (Organ Naklinin Psikolojik Yönleri).

i. Medya ve Organ Nakli

İnsan sağlığını korumak, bu alanda yeterli bilgiyi almayı gerektirir. Gelişen dünyada ‘sağlık bilgisi’ne ulaşmak ve bu bilginin doğruluğundan emin olmak önem kazanmıştır. Giderek ön plana çıkan sağlık haberciliği de bu ihtiyacı karşılamaktadır.

¹² Hipokondriyazis: Hastalık hastalığı. Bu hastaların zihinleri sürekli olarak hasta oldukları ya da olacakları korkusu ve endişesi ile meşguldür.

¹³ Organik Beyin Sendromu: Hafif kapalı beyin hasarı geçiren ve yıllar boyu hatta yaşam boyu süren ruh durumu ve öfke problemleri, konsantrasyon zorlukları, baş ağrıları ve yorgunluk gibi bir dizi belirtileri olan rahatsızlık.

Medya, yaşamak için haber bulmaya ve kamuoyunun ilgisini çekmeye muhtaçtır. Günümüzde insanı doğrudan ilgilendirdiğinden sağlık hizmetleri ve tıp alanındaki gelişmeler, toplum için ve dolayısıyla medya için vazgeçilmez bir haber kaynağı haline dönüşmektedir. İnsanlar sağlıkla ilgili gelişme ve bilgileri büyük oranda medyadan öğrenmekte, medya da insanların bu ilgisine karşılık vermektedir. Bu nedenle de gazeteler, dergiler, televizyonlar, internet ortamları sağlık konusunda çok çeşitli mesajlar sunmaktadır (İşak, 2008: 18). Gazetelerin ise sağlığa ayırmış olduğu pay, her geçen gün artış göstermektedir. Hasta ve hekim hakları, sağlık hizmetleri, sağlık politikaları ve ilaç sanayisi gibi çok geniş bir alanı kapsayan sağlık haberciliğinde sağlıklı beslenmeden uzun yaşam reçetelerine, doğal afetlerden iş kazalarına, çevre temizliği ve güvenliğinden hastalıklara kadar çok kapsamlı konular ele alınmaktadır (Kumbasar, 2006, s.9).

En çok televizyon ve internetten sağlık bilgisi alındığına dikkat çeken Larsson (2003, s.324), basının organ nakli, mucize tedaviler gibi medikal dramlarla kaplandığını ve bu hikâyelerin de sık sık gerçekdışı umutlara yol açtığını vurgulamaktadır. Bu konulardan birisi de organ naklidir. Yapılan çalışmalara göre her üç kişiden biri medyada yer alan organ nakli ve bağışıyla ilgili haberlere inandıklarını söylemişlerdir (Feeley, 2007 ve Morgan vd., 2003). Larsson vd. (2001: 2), birçok ülkede “kişinin kendi sağlığı konusunda bilinçli kararlar alma hakkı” ile ilgili yeni mevzuatların yer aldığını belirtmektedir. Kişinin bu yeteneği etkili bir şekilde kullanabilmesi için doğru bilgiye maruz kalmasına bağlıdır. Harrison ve vd.’ne (2008, s.38) göre medyanın doğru ve tarafsız haber sunma işlevinin tam tersi özellikle organ bağışı haberleri ile ilgili sansasyonel haberlere yer vererek halk üzerinde korku ve paniğe yol açtığını gözlemlemiştir. Kamuoyunu etkilemenin en iyi yolu olan medyanın organ bağışı ve nakillerin hayat kurtaran yönlerine daha çok vurgu yapması gerekmektedir (Matesanz, 2002, s.988). Sonuçta organ bağışı ve nakilleriyle ilgili sansasyonel hikayeler organ bağış sayısının düşmesi gibi ciddi sonuçlara neden olmaktadır.

Ikels (1997), Çin, Hong-Kong ve Tayvan'da yürüttüğü ve basında yer alan tüm yazıları da incelediği çalışmada böbrek bağışına yeterli ilgi gösterilmemesinin nedeni olarak, diğer ülkelerde görülen etmenlere ek olarak, Çin toplumuna özgü geleneksel inanç ve uygulamaları açıklamaktadır. Marshal ve Daar (1998), Japonya, Hindistan ve Polonya'da "organ bağışında halkın tutumunu etkileyen etmenleri" belirlemek amacıyla yürüttükleri çalışma bulgularına dayanarak: Japon toplumunda kişiliğin algılanışı, kültürel oluşum ve değerler, Hindistan'da, özellikle akraba olmayan donörlerden organ sağlanmasında maddi kazanç, Polonya'da ise organ nakli olmuş, ikinci yaşama şansını yakalamış, bu organı ve yaşamı hayatın bir hediyesi olarak gören kişilerin mutluluklarının yansıtıldığı, duygusal görüntü ve öykülerinin TV ve basında yer alması olarak açıklamaktadırlar. Ülkemizde ise organ bağışı ve nakli konusunda geniş kapsamlı çalışmalara ilişkin bir veri bulunmamasına rağmen, bazı araştırmacıların bölgesel çalışmalar yaptıkları görülmektedir (akt.: Özdağ, 2011, s.51).

Hilal Ünalmiş Duda (2011, s.30), “Böbrek Nakli ve Medyanın Yaklaşımı” başlıklı çalışmada, böbrek nakli ile ilgili haberleri; böbrek bekleyen hastalar hakkında farkındalık yaratan haberler, bağış yapılmasını özendiren haberler, böbrek nakli olan kişilerle ilgili haberler, organ mafyası haberleri, böbreğini satmak isteyenlerle ilgili haberler, teknolojik alt yapı ve tıbbi gelişmeleri açıklayan haberler şeklinde sıralamaktadır. Medyada yer alan organ nakli haberlerini de etik açıdan değerlendiren yazar araştırmasında, organ bağışlayanların takdir edilerek haberlere konu edildiğini, böbrek satmak isteyenlerle ilgili yapılan haberlerde vurgunun yoksulluğa ve çaresizliğe yapıldığını, haberlerin eleştiri ya da yargılayıcı gözle yazılmadığını, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın “organ bağışının dinimizce sakıncası yoktur” görüşünün sık sık kullanıldığını ifade ederek, doğru ve aydınlatıcı haberler için iletişim sarmalındaki her kişi ve kurumun birbirini doğru bilgilendirmek, uyarmak, geri dönen bilginin, algının ve davranışın etik olarak sorumluluğunu taşımak zorunda olduğuna işaret etmektedir.

Beykoz Lojistik Meslek Yüksekokulu Halkla İlişkiler ve Tanıtım Programı öğrencilerinin 55 farklı üniversitede okuyan 535 öğrencinin katılımıyla gerçekleştirdiği anket çalışmasının sonuçları da gençlerin organ bağışına nasıl baktığını ve medyada yer alan haberlerin bu bakış üzerine olan etkisini ortaya koyar niteliktedir. Ankete göre; Türkiye’deki ilk yüz nakliyle, dünyada ilk defa aynı anda yapılan iki kol ve iki bacak nakline ilişkin haberleri takip edenlerin %45’i “Son dönemde medyada yer alan organ nakli haberleri, organ bağışına bakışımızı değiştirdi mi?” sorusuna “olumlu yönde değiştirdi” yanıtını verirken; “Organ nakliyle ilgili olarak medyada okuduğunuz ya da izlediğiniz haberlerin, organ nakli bekleyen hastaların durumunu daha iyi anlamanıza yardımcı olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna %75 oranında “evet” yanıtını vermişlerdir. Ancak, son zamanlarda organ nakli haberlerinin yoğunluğuna rağmen gençlerin %90’ı hala genel olarak medyanın, konuya yeterince değinmediğini düşünmektedir (<http://kisiselbakim.milliyet.com.tr/>).

Peki, medyada yer alan organ nakli ile ilgili haberlerde gazetecilerin dikkat etmesi gerekli olan hususlar nelerdir?

Bununla ilgili olarak, doğrudan organ naklini merkeze alan düzenlemeler bulunmamakla birlikte “sağlık” başlığı altında bazı düzenlemeler mevcuttur. Bu düzenlemeleri şu şekilde özetleyebiliriz:

Türkiye Gazeteciler Cemiyeti’nin, Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesinde “Gazetecinin Doğru Davranış Kuralları” başlığı altında “sağlık” konusu ile ilgili olarak;

“Sağlık konusunda sansasyondan kaçınmalı, insanları umutsuzluk veya sahte umut verecek yayın yapılmamalıdır. Tıbbi alandaki araştırmalar kesinleşmiş sonuçlar gibi yayınlanmamalıdır. İlaç tavsiyesinde mutlaka uzmana danışılmalıdır. Hastanelerde araştırmalar yapan, bilgi ve görüntü almaya çalışan gazeteci, kimliğini belirtmeli ve girilmesi yasak bölümlere ancak yetkililerin izniyle girmelidir. Yetkilinin, hastanın veya yakınının izni olmaksızın hastane ve benzeri kurumlarda hiç bir yolla ses ve görüntü alınmamalıdır.” denilmektedir (“Türkiye Gazetecileri...” T.y.).

Eğitim ve Sağlık Muhabirleri Derneği (ESAM)¹⁴, “Etik İlkeleri”nin ilk maddesinde de şöyle denilmektedir: “ESAM üyesi gazeteciler, yalan, taraflı, kamuoyunu yanıltıcı, yönlendirici, umut tacirliğine yönelik haber yapamaz. Haberlerinde öğrenci, öğretmen, hasta, hekim haklarına saygı gösterir” (“Eğitim ve Sağlık Muhabirleri...” T.y.).

Aynı zamanda, Dünya Sağlık Örgütü’nün 28-30 Mayıs 1998’de Moskova’da düzenlediği “Sağlık İçin İletişim” konulu toplantının sonuç bildirisinde sağlık muhabirleri için hazırlanan 9 maddelik rehber ise şu görüşleri içermektedir: “Önce zarar verme. Araştır, doğruyu bul. Umut verme (özellikle mucizevi tedaviden bahsetme). Kendine “bu haberden kim yararlanır” sorusunu sor. Haber kaynağının gizliliği ilkesini unutma. Vereceğiniz haberler hasta, sakat ve çocuklara aitse, bir kez daha düşün. Özel hayatı ve acıları haber yapma. Acıyı duygu sömürüsü için asla kullanma. Kararsız kalırsan haberden vazgeç.” (Akt.: Çelik, 2006).

Sonuç olarak, basında sağlık konulu yayın içerikleri arasında, “organ nakli” ifadesine yer veren haberler bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Çalışmada, Türk basınında organ nakli haberlerinin nasıl yer aldığı betimlenerek, meslek ahlak ilkeleri çerçevesinde irdelenmektedir.

¹⁴ Türkiye’de 1991 yılında ESAM (Eğitim ve Sağlık Muhabirleri Derneği) kurulmuştur. “Eğitimli gazeteci – sağlıklı haber” anlayışı içerisinde kurulan derneğin amaçları; eğitim ve sağlık alanında haberciliğin kalitesinin artırılması, mesleki dayanışma, halkın doğru bilgilendirilmesi ve etik kuralların uygulanmasını sağlamak şeklinde özetlenmektedir (“ESAM Kuruluş Amacı” T.y.).

b. Amaç ve Önem

Çalışmanın temel amacı, Türkiye’de yayımlanan günlük gazetelerdeki sağlık konulu içerik arasından “organ nakli”ne yer verilen haberlerin içerik analizi uygulamasına dayalı olarak betimlenmesi ve meslek ahlak ilkeleri çerçevesinde değerlendirilmesidir. Bu kapsamda;

Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesinde “Yetkilinin, hastanın veya yakınının izni olmaksızın hastane ve benzeri kurumlarda hiç bir yolla ses ve görüntü alınmamalıdır”; Dünya Sağlık Örgütü’nün Moskova’da düzenlediği “Sağlık İçin İletişim” konulu toplantının sonuç bildirisinde de “Özel hayatı ve acıları haber yapma.” ve Organ ve Doku Alınması, Saklanması ve Nakli Hakkında Kanunda yer alan “akraba dışı nakillerde hekimler, donör ve alıcının adını açıklayamaz” ilkeleri ölçüt olarak alınmıştır.

Bu bağlamda çalışmada şu alt sorulara yanıt aranmaktadır

- Organ nakli/bağışı ifadelerinin tonu nasıldır?
- Haberler, yayın organı içerisinde nasıl bir önemlilik derecesine sahiptir?
- Haberlerin menşei nedir?
- Haberlerde bilgi/haber kaynakları kimlerdir?
- Haberlerde işlenen temalar/konular nelerdir?
- Hastalık öyküsü anlatımında dikkat çeken hususlar nelerdir?
- Meslek ahlak ilkeleri çerçevesinde içerik analizi verileri nasıl değerlendirilebilir?

Özellikle alıcı ve vericinin (donör) isimlerinin açıklanmasının, bu kişilerin yaşam kalitesini olumsuz yönde etkileyeceği görüşü tıp dünyasında kabul görmesine karşın medyada yer alan haberlerde ne ölçüde dikkat edildiğinin belirlenebilmesi açısından hazırlanan çalışma önem taşımaktadır.

8. YÖNTEM VE SINIRLILIKLAR

İçerik analizini ilk defa sistemleştiren Berelson, onu, “iletişimin belirgin içeriğinin objektif, sistematik ve niceliksel tanımlarını yapan bir araştırma tekniği” diye tanımlamıştır (Gökçe 2006, s.35). Günümüzde ise içerik analizinin en kapsayıcı tanımı olduğu belirtilen Merten’in tanımına göre içerik analizi “sosyal gerçeğin belirgin içeriklerinin özelliklerinden, içeriğin belirgin olmayan özellikleri hakkında çıkarımlar yapmak yoluyla sosyal gerçeği araştıran bir yöntem” olarak ifade edilmektedir (aktaran Gökçe 2006, s. 18).

Çalışmada medya içeriği, Türkiye’de yayımlanan yaygın, bölgesel ve yerel gazetelerin 1 Ocak- 31 Aralık 2010 tarihleri arasında sayıları ile sınırlandırılmıştır. Bu tarih ve yayın türlerinin seçilmesinde yürütülmekte olan “Türkiye’de Sağlık Konulu Yayıncılık İlkelerinin Belirlenmesi” başlıklı TÜBİTAK ve Anadolu Üniversitesi destekli proje için toplanan verilerden yararlanılacak olması etkili olmuştur. Söz konusu projede yayın içeriklerine İnterpress medya takip şirketi aracılığıyla erişilmiştir. Yayın içeriklerinde “organ nakli” anahtar kelimesi ile yapılan tarama sonucunda içerisinde anahtar sözcüklerin geçtiği 3019 metine ulaşılmıştır. Bu metinlerin 148’inin dergi ve 2871’inin gazetede yer aldığı belirlenmiştir. Gazeteler içerisinde ise 82’sinin köşe yazısı, 2787’sinin haber ve 2’sinin mükerrer haber olduğu görülmüştür. Yapılacak olan içerik analizine konu edilmek üzere tespit edilen 2787 haber içerisinden, yaygın gazetelerde yer alan 806 haber seçilmiştir. Yaygın gazetelerde yer alan haberler içerisinden; magazin, kültür, ekonomi, reklam vb.

içerikli 209 haber organ nakli haberi olarak değerlendirilmemiş, buna karşın organ nakli ile ilgili bilgi veren, hasta hikâyelerinin anlatıldığı 597 haber “organ nakli haberi” olarak nitelendirilmiştir. Verinin kapsamı göz önüne alındığında içerik analizi örneklem alınarak gerçekleştirilmiştir. Evren dikkate alınarak, belirlenecek olan örnekleme %5 kesinlik seviyesine ulaşmak için alınması için gerekli olan örneklem sayısı 234 olarak belirlenmiştir. Örneklem seçiminde sistematik rassal örneklem yöntemi uygulanmıştır.

Necla Çömlekçi (2001; 90-91) sistematik örneklem tekniğinin, rassal örnekleme birimlerinin seçimini ve gözlemini kolaylaştırdığını ifade etmektedir. Sistematik rassal örnekleme belirleme yöntemini ise şu şekilde açıklamaktadır: “*N tane birimden oluşan araştırma evreni, N/n niceliğine en yakın olan c genişliğinde aralıklara bölünür ve ilk aralıktan rassal olarak bir örnekleme birimi başlangıç noktası olarak seçilir. Bu ilk aralıktaki birim ve bu birimi izleyen her bir c’inci birim örnekleme alınır.*” Yapılan çalışmada da ilk olarak tüm haberler karıştırılmış, N/n=2,5 olarak hesaplanarak örnekleme oluşturan 256 haberler seçilmiştir. Evren içerisinde seçilen örneklem büyüklüğü ile ulaşılan örneklem güvenirliliği ise %4,6 olarak hesaplanmıştır.

Belirlenen örnekleme, amaç sorular doğrultusunda 13 ana kategori ve 116 alt kategori oluşturulmuş ve içerik analizi uygulanmıştır. Çalışmada içerik analizi kodlaması ilk olarak iki doktora öğrencisi tarafından birbirinden bağımsız olarak gerçekleştirilmiş ve kodlayıcılar arası güvenirlilik %84 olarak belirlenmiştir. Araştırmacıların ortak görüşü çerçevesinde her bir haber ayrı ayrı tartışılarak daha sonra üçüncü bir kodlama gerçekleştirilmiş veriler bu ortak ve son kodlama üzerinden değerlendirilmiştir.

Frekans dağılımları ve çapraz tabloları alınan veriler, toplamda en az 5 kez değinilmiş olan kategoriler bağlamında tablolastırılmış ve daha az değerdeki kategoriler “diğer” kategorisinde birleştirilmiştir.

9. BULGULAR

Çalışma kapsamında yaygın gazetelerde yayınlanan ve içerik analizi uygulamasına konu edilen 256 habere ilişkin bulgular alt başlıklar halinde şu şekilde açıklanabilir

3.1 Organ Nakli/Bağışı İfadeleri ve Tonu

Yapılan içerik analizinde ilk olarak haberlerin içeriğine bakılmış ve incelenen haberlerin yarıya yakınının (n=120; % 46,9) organ nakli ile ilgili olduğu belirlenmiştir. Bunun yanı sıra organ bağışı ile ilgili olan haberlerin oranı %19,5 (n=50) ve hem organ nakli hem de organ bağışı ile ilgili olan haberlerin oranı %33,6 (n=86)’dır.

Bir organ naklinin gerçekleşebilmesi için yapılan bağışlar kadavradan veya canlı vericiden olabilmektedir. Canlı vericiden gerçekleşen organ nakilleri ise eş, çocuk veya kan bağı olan akrabalarından veya kan bağı olmayan kişilerden gerçekleşebilmektedir. Özellikle son yıllarda kan ve dokunun uygun bulunması halinde anlaşmalı olarak akraba dışındaki kişiler arasında gerçekleştirilen çapraz nakiller de gerçekleştirilmektedir. İncelenen haberlere konu olan nakil türlerinden kadavradan gerçekleştirilen nakiller %34,9 (n=97) ile ilk sırada gelmektedir. Bunu eşit oranda (%20’şer) ile aile içi ve aile dışı nakiller takip etmektedir. Çapraz nakiller ise %4 ile son sıra sırada yer almaktadır.

Nakli gerçekleştirilen organ türüne göre haberler incelendiğinde ilk sırayı böbrek naklinin aldığı (%39,5) belirlenmiştir. Devamında %18,2 ile karaciğer nakli, %5,8 ile kalp nakli, %4,2 ile kök

hücre nakli ve %2,1 ile göz /kornea nakli haberleri izlemektedir. Bu dağılım da “böbrek nakli”ni konu alan haberler üzerine yapılan çalışmaların yaygın olmasını açıklar niteliktedir.

İncelenen haberlerde “organ nakli” sözünün tonu kullanım şekline göre pozitif (olumlayan, kabul eden, doğrulayan, öven), negatif (organ nakli/bağışı sayısının yetersizliği, yaşanan sıkıntıları, yetersizlikleri öne çıkaran, eleştiren) ve nötr olmak üzere üç ayrı biçimde değerlendirilmiştir. Yapılan bu değerlendirmeye göre; yaygın gazetelerde yer alan haberler organ nakli/bağışını %73,8’i pozitif, %16’sı negatif ve %10,2’si nötr olarak sayfalarına taşımışlardır.

3.2 Yazıların Önemlilik Derecesi

Çalışmada haberlere gazetelerin vermiş olduğu önem; yayınlanmış olduğu sayfa ve okunabilirlik önceliğine göre haberin konumu temel alınarak değerlendirilmiştir. Buna göre organ nakli /bağışı haberleri çok büyük oranda (%84) iç sayfalarda yer almaktadır. Vitrin sayfası olarak nitelendirilen ilk sayfada yer alan haberlerin oranı ise çok düşük (%2,3) kalmaktadır. Aynı zamanda haberler sadece ilk sayfada değil iç sayfalarda da devam eden yazılar şeklinde sunulmuştur.

İncelenen organ nakli haberlerinin sür manşet ve manşette olma durumunun eşit olduğu (n=3; %1,2) ve %44,9’unun da iç sayfalarda ve konum olarak üstte olduğu belirlenmiştir. Buradan hareketle incelenen haberlerin yarısının gazeteler tarafından önemli olarak kabul edildiği söylenebilir. Ancak vitrin sayfası olan ilk sayfaya taşımaya değer görülen haberlerin sayısı 6’da kalmıştır.

Tablo1. Haberlerin konumu ve tonu

	Pozitif	Negatif	Nötr	Toplam	%
Üst	88	17	10	115	44,9
Orta	53	15	9	77	30,1
Alt	44	6	7	57	22,3
Sürmanşet	2	1	0	3	1,2
Manşet	1	2	0	3	1,2
Tam sayfa	1	0	0	1	0,4
Toplam	189	41	26	256	100

3.3 Yazıların Menşei

İncelenen haberlerin yarısından fazlasının menşei belirtilmemiş veya kurumun kendisi olarak görülmektedir (n=137, %55,5). Muhabirin adıyla verilmiş olan haber sayısı 56 (%21,9)’dır. Haber ajanslarına göre haberlerin dağılımı ise şu şekildedir: Anadolu Ajansı 29 haber (%11,3), Doğan Haber Ajansı 13 haber (%5,1), İhlas Haber Ajansı 8 haber (%3,1) ve Cihan Haber Ajansı 2 haber (%0,8). Bunun yanı sıra sadece 11 haberin (%4,3) dış haberler servisi tarafından yapıldığı belirtilmiştir.

Haberin tonuna göre bir değerlendirme yapıldığında genel itibariyle haberlerin olumlu anlam içerecek şekilde sunulduğu söylenebilmektedir. Dikkat çekici olan husus ise negatif anlam içeren haberlerin yarıdan fazlasının (n=21; %8,2) menşei belirtilmeden sunulmuş olmasıdır. Muhabirlerin adı ile sunulan haberlerde bu oran birden bire azalmaktadır (n=8; %3,1). Haberlerine en çok yer verilen ajans olan Anadolu Ajansında ise negatif sunun en alt düzeydedir (n=1; %0,4).

Tablo2. Haberlerin Menşei ve Tonu

	Pozitif	Negatif	Nötr	Toplam	%
Belirtilmemiş / kurumun kendisi	103	21	13	137	53,5
Muhabirin Adı	42	8	6	56	21,9
Anadolu Ajansı (AA)	23	1	5	29	11,3
Doğan Haber Ajansı (DHA)	8	4	1	13	5,1
Dış Haberler	4	7	0	11	4,3
İhlas Haber Ajansı (İHA)	8	0	0	8	3,1
Cihan Haber Ajansı (CHA)	1	0	1	2	0,8
Toplam	189	41	26	256	100

3.4.Bilgi ve Haber Kaynakları

Haberde geçen bilgi ve haber kaynaklarına ilişkin kodlamada, kaynak olarak gösterilen ve öne çıkan üç kaynak, toplam 19 farklı alt kategoride kodlanmış ve toplamda en az beş kez değinilmiş olan kategoriler Tablo 3’de sunulmuştur. Buna göre diğer başlığı şu kategorileri kapsamaktadır: Yerli araştırma kurumu veya temsilcisi (n=6; %1,6), diğer STK / dernek veya temsilcisi (n=3; %0,8), yerel yönetim temsilcisi (n=2; %0,5), tabipler birliği / derneği veya temsilcisi (n=2; %0,5) ve yerli yayın (n=1; %0,3).

Haber kaynağı olarak en çok atıfta bulunulan kişi doktorlardır (n=100; 26,9). Haber kaynağı olan doktorlardan ise 38’i (%10,2) bizzat nakli gerçekleştirmiş olan doktorlardır. Doktorlardan sonra haber kaynağı olarak en çok başvurulan kişiler hastaların kendisi yani alıcılar (n=54; %14,5), hasta yakınları (n=32; %8,5), donörler (n=23; %6,1) olmuştur. Asıl dikkat çekici nokta ise organ naklinin anlatıldığı haberlerin 42’sinde (%11,3) hiçbir haber kaynağının yer almamış olmasıdır.

Tablo3. Bilgi ve Haber Kaynakları ile Yazıların Tonu

	Pozitif	Negatif	Nötr	Toplam	%
Doktor	76	16	8	100	26,9
Hasta (Alıcı)	42	8	4	54	14,5
Belirtilmemiş / Yok	28	7	7	42	11,3
Hasta Yakını	25	6	1	32	8,5
Organ Doku Nakli Merkezi /Temsilcisi	14	5	8	27	7,1
Donör	19	4	0	23	6,1
Sağlık Bakanlığı / Temsilcisi	16	2	0	18	4,7
Organ Nakli Koordinatörü	13	2	1	16	4,2
Diğer haber kaynakları	4	2	4	10	2,5
Yabancı Yayın	6	1	1	8	2,1
Hastane Yöneticisi	8	0	0	8	2,1
Hasta Yakınları Derneği / Temsilcisi	0	7	0	7	1,8
İl Sağlık Müdürlüğü / Temsilcisi	5	1	1	7	1,8
Yerli Araştırma Kurumu / Temsilcisi	6	0	0	6	1,5
Organ Nakli Derneği / Temsilcisi	5	1	0	6	1,5
<i>Diğer</i>	10	2,0	2,0	14,0	3,4
Toplam	277	64	37	378	100

Haberin tonu itibariyle haber kaynaklarını değerlendirildiğimizde; organ nakli haberlerini olumlayan haber kaynaklarının %20,4 ile doktorlar olduğu görülmektedir. Benzer şekilde organ nakli ile ilgili kaynaklık yapan hastalar (%2,2) ve hasta yakınları (%1,6) tarafından düşük oranlarda olsa bile eleştirel tonda ifadeler haberlerde yer almaktadır. Kaynak belirtilmemiş olan haberlerde de eşit oranda (%1,9) olumsuz ve nötr ifadeler yer almıştır.

3.5. Yazılarda İşlenen Temalar/Konu

Haberde işlenen konular/temalara ilişkin kodlamada öne çıkan üç tema/konu, toplam 19 farklı alt kategoride kodlanmış ve toplamda en az beş kez değinilmiş olan kategoriler Tablo 4’de sunulmuştur. Beşin altında gerçekleştirilen değinmeler diğer kategorisi altında toplanmıştır. Buna göre diğer başlığı şu kategorileri kapsamaktadır: Diğer konular (n=8; %1,5), nakil hastalarının eğitimi (n=2; %0,4), organ nakli enstitüsü kurulması(n=2; %0,4), bilimsel araştırma (n=1; %0,2), Sağlık Bakanlığının uygulamaları (n=1; %0,2).

Haberlerde en çok değinilen tema/konu organ nakli ile ilgili verilen genel bilgiler olmuştur (n=168; %31,3). Bu konu başlığını, daha çok hastanın yaşadıkları veya başından geçen olayları merkeze alan anlatıma sahip başlıklar, nakil süreci (n=80; %14,9) ve hastanın öyküsü (n=64; 11,9) izlemiştir. Sayısal verilerin üzerinde durulduğu nakil/bağış/hasta sayısı/oranı konulu haberler (n=41; %7,6),

yasal düzenlemeler (n=26; %4,8) ve aynı oranda (n=21; %3,9) beyin ölümü-organ bağıışı ilişkisi ve uygun organ nakli beklentisi konuları izlemiştir.

Tablo4. Haberlerin Teması ve Tonu

	Pozitif	Negatif	Nötr	Toplam	%
Genel Bilgi	113	33	22	168	31,3
Nakil Süreci	67	8	5	80	14,9
Hastanın Öyküsü	57	3	4	64	11,9
Nakil/Bağıış/Hasta	30	5	6	41	7,6
Yasal Düzenlemeler	13	5	8	26	4,8
Beyin Ölümü-Organ Bağıışı İlişkisi	21	0	0	21	3,9
Uygun Organ Nakli Beklentisi	12	6	3	21	3,9
Sağlık Kuruluşunun Başarısı	19	1	0	20	3,7
Buluş/Yöntem/Teknik vb.	17	2	0	19	3,5
Kampanya/Etkinlik	13	3	2	18	3,3
Organ Ticareti/Mafyası	4	7	4	15	2,8
Nakilde/Bağıışta Artış veya Azalış	7	5	0	12	2,2
Tıbbi Yatırım	6	0	2	8	1,5
Hastanın Maddi Sıkıntısı	5	1	0	6	1,1
Organ Nakli/Bağıışının Dini Boyutu	4	0	1	5	0,9
<i>Diğer</i>	7	6	1	14	2,7
Toplam	395	85	58	538	100

Haberin tonu göz önüne alındığında; Yasal düzenlemeler ve nakil/bağıış/hasta sayısı/oranı ile ilgili haberler hem aynı oranda (%0,9) eleştirel olarak aktarılmış hem de yakın oranlarda (%1,5 ve %1,1) tarafsız olarak aktarılmıştır. Eleştirel mahiyetteki negatif tonlamalar ise genel bilgi (%6,1) dışında nakil süreci (%1,5) ve organ mafyası/ticareti (%1,3) konularıyla ilgilidir. Genel olarak değerlendirdiğimizde ise konuların olumlu bir yaklaşımla gazetelerde yer aldığını söylemek mümkündür.

3.6. Hastalık Öyküsü Anlatımı

Hastalık öyküsünün sunumu incelenirken, haberde kullanılan dil ve üslup, alıcı-vericiden en az birinin isimlerinin açık olarak belirtilip belirtilmediği, alıcı-vericiden en az birinin fotoğrafının haber metni içerisinde kullanılıp kullanılmadığı ve haber anlatımında kullanılan ifadelerin neler olduğu değerlendirilmiştir.

Haberlerin yarısından fazlası (n=228; %52,7) bilgilendirici metinlerdir. Öyküleyici bir dille (n=53; %12,2) ve takdir edici üslupla (n=52; %12) aktarılan haberlerin eşit oranda yer aldığını söylemek yanlış olmaz. Duygusal bir üslupla anlatılan haberlerin sayısı ise 46 (%10,6)'dır. Organ nakli haberleri içinde benzer durum söz konusudur. İncelenen haberlerin yarısından fazlasında (%53,1) alıcı veya vericiden herhangi birisinin isimleri, yarısında ise alıcı veya vericiden herhangi birisinin fotoğrafı yer almaktadır. Alıcı-vericiden en az birinin isimi yer alan 113 haberde ve fotoğrafı yer alan 108 metinde haberin tonu olumlu ve organ naklini/bağışını destekler niteliktedir.

Aynı zamanda haberlerde isim-fotoğraf, haber kaynağı ve nakil türü ilişkisi incelendiğinde elde edilen bulgular şu şekildedir: Nakli gerçekleştiren doktorlar %58,3 oranında kadavradan gerçekleştiren nakillerde ve %37,5 oranında da aile içi (akrabalar arası) nakillerde alıcı veya vericinin isimlerini açıkça belirtmektedir. Nakli gerçekleştiren doktorların haber kaynağı olduğu alıcı veya vericinin fotoğrafının yer aldığı haberlerin %45,5'inde kadavradan gerçekleştiren nakiller ve %37,5'inde aile içi (akrabalar arası) nakiller söz konusudur. Aile içi organ nakli haberlerinde %53,1 oranında hastanın kendisi, kadavradan gerçekleştirilen organ nakli haberlerinde ise %83,3 oranında hasta yakınlarının isimleri haber kaynağı olarak açıkça belirtilmektedir. Benzer durum fotoğraflar içinde geçerlidir. Aile içi organ nakli haberlerinde %35 oranında hastanın kendisinin, kadavradan gerçekleştirilen organ nakli haberlerinde ise %77,8 oranında hasta yakınlarının fotoğrafı yer almaktadır.

Haber anlatımında kullanılan ifadeler açısından yapılan incelemede, toplam 20 farklı alt kategoride toplanarak kodlanmış ve toplamda en az beş kez değinilmiş olan kategoriler Tablo 5'de sunulmuştur. Buna göre diğer şu kategorileri kapsamaktadır: Diğer ifadeler (n=11; %3,4), onunla tanışmak istiyorum (n=4; %1,2), (*donör'e*) hayatimi borçluyum (n=3; %0,9), örnek olmak istedim (n=3; %0,9), organları toprak olmasın(n=2; %0,6), o (*alıcı*) artık benim de evladım (n=1; %0,3), çektiğimiz acılar son bulacak (n=1; %0,3), verilen organla islenen günah benim midir? (n=1; %0,3).

Tablo5. Hastalık öyküsünün anlatımında kullanılan ifadeler ve haberin tonu

	Pozitif	Negatif	Nötr	Toplam	%
Yok-belirtilmemiş	59	23	14	96	29,4
Hayatımı kurtardı	31	4	3	38	11,6
Türkiye’de bir ilk / ilk kez yapılan nakil	24	1	1	26	8
Organ nakliyle ...’den kurtuldu	22	2	1	25	7,6
Organları umut oldu	16	4	1	21	6,4
...’e minnettarız/ hakkını ödeyemem / Allah onlardan razı olsun /	20	0	0	20	6,2
Organ bağışlamaktan kimse korkmasın (Evladım/annem/babam) artık onda	9	7	3	19	5,8
yaşayacak/ Benim evladım öldü, başka evlatlar yaşayacak/ Ondan bir parça yaşayacak / Onlar benim ikinci ailem	14	1	2	17	5,2
(Böbreğimi) seve seve veririm/ Ben ona (alıcı) canımı veririm / Hiç tereddüt etmedim	17	0	0	17	5,2
Nakil yapılan en genç /yaşlı hasta	9	0	0	9	2,8
(organ bağışlayarak) kişilere hayat verebiliriz	6	1	0	7	2,1
Nakil hayat uzatıyor	6	0	0	6	1,8
Diğer	22	2	2	26	7,9
Toplam	255	45	27	327	100

Hastalık öyküsünün anlatımında alıcı, verici veya hasta yakınının ifadelerinin yer almadığı haberlerin oranı %29,9 (n=96) iken, en çok (n=38; %11,6) bağışlanan ve nakli yapılan organla alıcının “hayatımı kurtardı/ hayat verdi/ hayat tutunmasını sağladı/ canına can kattı” ifadeleri kullanılmıştır. Gerçekleştirilen nakil işleminin Türkiye’de ilk kez gerçekleştirildiğini anlatan ifadeler (n=36; 8), nakille hastalıktan kurtulduğunu anlatan “organ nakliyle ...’den kurtuldu / ...’i yendi” ifadeleri (n=25; %7,6) sıklıkla kullanıldığı belirlenen diğer ifadeleridir. “Organları umut oldu / organ bağışlanırsa hayata tutunabilecek / ... kişiye can olacak organlar” (n=21;%6,4), “(donöre) minnettarız /hakkını ödeyemem /Allah onlardan razı olsun” (n=20; %6,2), “organ bağışlamaktan kimse korkmasın /insanların korkuları giderilsin /bilinçlendirilsin” (n=19; %5,8), “(evladım /annem /babam) artık onda yaşayacak / benim evladım öldü, başka evlatlar yaşayacak / ondan bir parça yaşayacak / onlar benim ikinci ailem” ve “(böbreğimi) seve seve veririm / ben ona (alıcı) canımı veririm / Hiç tereddüt etmedim” (n=17; %5,2) ifadeleri yakın oranlarda haber metinlerinde kullanılmıştır.

10.SONUÇ ve ÖNERİ

İncelenen 256 haberin %73,8'i organ naklini olumlu, kabul eden, doğrulayan ve öven nitelikte kullanıldığı; %16'sının ise organ nakli/bağışı sayısının yetersizliği, yaşanan sıkıntıları öne çıkaran, eleştiren nitelikte olduğu saptanmıştır. Bu bağlamda da basın organ nakli konusundaki tutumunun geçmiş yıllara göre daha olumlu ve teşvik edici olduğunu söylemek mümkündür (www.hurriyet.com.tr). Ancak vitrin sayfası olan ilk sayfaya taşımaya değer görülen haber sayısının %2,3'te kalmış olması, gerek muhabir, gerek köşe yazarları ve gazete yöneticilerinin “organ nakli” konusuna daha fazla özen göstermeleri gerektiğini düşündürmektedir.

Genel itibariyle haberlerin olumlu anlam içerecek şekilde sunulmasına karşın, negatif tonlu yazılarda farklı olarak olumsuz anlam içeren haberlerin yarısından fazlasının (n=21; %8,2) menşei belirtilmemiştir. Aynı zamanda muhabirlerin adı ile sunulan haberlerde oranın %3,1'e kadar düştüğü de görülmektedir. Ayrıca, organ naklinin anlatıldığı haberlerin %11,3'ünde hiçbir haber kaynağının yer almamış olması o haberin güvenilirliğinin bir kez daha sorgulanması gerektiğini vurgular niteliktedir.

Bir haberlerde kullanılan fotoğraflar her zaman için haber metnini destekler ve tamamlar nitelikte olmalıdır. Ancak, habere kaynaklık eden kişilerin veya habere konu olan kişilerin isim veya fotoğraflarının metin içerisinde yer almasını sınırlandıran bazı durumlarda mevcuttur. Örneğin, basın ahlak ilkelerinden mahremiyet ve güvenlik. Bu sınırlandırma sadece basın ahlak ilkeleriyle kalmamakta, habere konu olan olay, kaynak kişinin konumu/görevinden kaynaklanan sınırlamalar da olabilmektedir. İncelenen haberlerde, nakli gerçekleştiren doktorlar kadavradan gerçekleştiren nakillerde %58,3 oranında ve aile içi (akrabalar arası) nakillerde de %37,5 oranında alıcı veya vericinin isimlerini açıkça belirtmektedir. Dolayısıyla, bu durum tıbbi etik ilkelerinden biri olan Organ ve Doku Alınması, Saklanması ve Nakli Hakkında Kanunda yer alan “akraba dışı nakillerde hekimler, donör ve alıcının adını açıklayamaz” ifadesinin çiğnenmesi şeklinde yorumlanabilecek niteliktedir.

Sonuç olarak çalışmada ölçüt olarak alınan, görüntü alınması, özel hayatın ve acıların haber yapılamaması, akraba dışı nakillerde hekimler, donör ve alıcının adını açıklanmaması ile ilgili düzenlemelerin temel alınarak haberlerin incelendiği bu çalışmada belirtilen düzenlemelerin dışında haberler hazırlandığı belirlenmiştir.

Donörün, özellikle de beyin ölümü gerçekleşmiş olan bir donörün, ailesinin daha ölümü kabullenmeden, verilen organla donör olan kişinin yaşamaya devam ettiği düşüncesine kapılması ve bu şekilde davranmasının kişilerde çok büyük travmalar yaratacağı kaçınılmazdır. Bu nedenle sağlık haberi yapan muhabirlerin ve haber kaynağı olan kişilerin alanlarındaki etik kuralları düzenleyen bildireleri dikkate almakla yükümlü olduğu düşünülmektedir. Bu kadar hassas bir durumda kitle iletişim araçları ile yapılacak olan yayınların daha hassas olarak gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu nedenle, bu tür haberlerin yapılmasında sağlık haberciliği eğitimi almış kişilerin görevlendirilmesi gerekmektedir. Aynı zamanda ve de daha önemlisi sağlık haberciliği adına uyulması gerekli olan meslek etik ilkelerinin içerisinde “organ nakli” başlığı özelinde nelere dikkat edilmesi gerektiğine dair etik ilkeler belirlenmeli ve benimsenmelidir.

KAYNAKÇA

- Akış, M. vd. (2008). Süleyman Demirel Üniversitesi Personelinin Organ-Doku Bağışı Ve Nakli Hakkındaki Bilgi ve Tutumları, Süleyman Demirel Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, 15(4)/ 28-33
- Aktan, Ö. A. (2008). “Medyadaki kirliliğin suçluları kim?” <http://www.toplumsagligi.com/PageContentPopup.aspx?Id=648>. [07.03.2011].
- Bulun, M.F., Demirbaş M. ve Kapıcıoğlu İ.S. (T.y.) Koruyucu Sağlık Hizmetlerinde Bilişim Teknolojileri Kullanımının Önemi, <http://ab.org.tr/ab02/tammetin/57.doc>, [15.08.2010].
- Çelik F (1 Ekim 2006) “Sağlık Haberciliği ve Hekimler”, http://www.sagliginsesi.com/author_article_detail.php?id=1054, [30.07.2010].
- Çömlekçi, N. (2001). Bilimsel araştırma yöntemi ve istatistiksel anlamlılık sınamaları. Bilim Teknik Yayınevi. Eskişehir.
- Duda, H.Ü., (2011). Böbrek Nakli ve Medyanın Yaklaşımı, 13. Ulusal Hipertansiyon ve Böbrek Hastalıkları Kongresi, 18-22Mayıs2011, http://www.turkhipertansiyon.org/kongre_2011/salon_1/2011-05-21/10.10/hilal_unalmis_duda/hilal_unalmis_duda.pdf [13.01.2012].
- Feeley, T.H. (2007). College students’ knowledge, attitudes, and behaviors regarding organ donation: An integrated review. *Journal of Applied Social Psychology*, 37(2): 243–271.
- Gökçe, O (2006). İçerik Analizi Kuramsal ve Pratik Bilgiler. Siyasal Kitabevi. Ankara.
- Göz, F. ve ŞALK GÜRELLİ, Ş. (2007) Yoğun Bakım Hemşirelerinin Organ Bağışı İle İlgili Düşünceleri, *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, Cilt:2, Sayı:5, 77-88.
- Harrison, T. R. vd. (2008). “The challenges of social marketing of organ donation: news and entertainment coverage of doantion and transplantation”, *Health Marketing Quarterly*, 25(1/2).
- İne, N. (2006). Böbrek Nakli, <http://www.denizce.com/bobreknakli.asp> [02.04.2012].
- İşak, K. B. (Eylül 2008). *Hürriyet Gazetesi’nde sağlık haberciliği konusunda bir içerik analizi*. Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir, Anadolu Üniversitesi.
- Kılıçoğlu, A. (1991). Organ Nakli ve Doku Alınmasının Hukuksal Yönleri, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 1991/2, 246-265.
- Koçak Süren, Ö. (2007) Organ ve Doku Naklinin Yasal ve Etik Açından İncelenmesi, *TBB Dergisi*, Sayı 73, 174-195
- Kumbasar, B. (2006). *İstanbul’da yayımlanan gazetelerde sağlık haberleri.*” Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, İstanbul.

- Larsson, A. vd. (2001). “Journalists and Doctors: Different Aims, Similar Constraints”. <http://www.mediawise.org.uk/wp-content/uploads/2011/04/Survey-on-health-reporting.pdf> [30.03.2013].
- Larsson, A. vd. (2003). “Medical Messages in the Media-Barriers and Solutions to Improving Medical Journalism”. Blackwell Publishing Ltd 2003 Health Expectations, 6, pp.323–331 <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1046/j.1369-7625.2003.00228.x/pdf> [20.03.2012].
- Matesanz, R. (2002). Organ Donation, Transplantation, and Mass Media. Transplantation Proceedings 35: 987–989.
- Morgan, S. E. and T. Cannon. (2003). African Americans’ knowledge about organ donation: Closing the gap with more effective persuasive message strategies. Journal of the National Medical Association, 95(11): 1066–1071.
- Özçürümez, G., Tanrıverdi N. ve Zileli L. (2003). Böbrek Transplantasyonu ve Psikiyatri, Klinik Psikiyatri Dergisi, 6:225-234.
- Özdağ, N. (2011). Organ Nakli Ve Bağışına Toplumun Bakışı. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi, 2001, 5 (2), 46-55
- Parlak, Ş. (2009). Organ Bağışı ve Organ Naklinde Ortay Çıkan Sorunlar, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 2009/83, 189- 222.
- Şahinoğlu, S. ve Baykara, G. (2011). “Bir Gazetenin Sağlık Haberlerinin Sağlık/Hastalık Çerçevesinde İncelenmesi”. Lokman Hekim Journal, 1 (2): 11-15
- “Aile bağışladıkları organları geri istedi”, <http://www.haber7.com/haber/20120329/Aile-bagisladiklari-organlari-geri-istedi.php> [01.04.2012].
- “Aile bağışladıkları organları geri istedi”, <http://www.sabah.com.tr/Yasam/2012/03/29/aile-bagisladiklari-organlari-geri-istedi> [01.04.2012].
- “Eğitim ve sağlık muhabirleri derneği etik ilkeleri”, (T.y.). Şu adreste erişilmiştir: <http://www.esamder.org.tr/etik.asp>
- “ESAM Kuruluş Amacı”. (T.y.), Şu adreste erişilmiştir : <http://www.esamder.org.tr>
- “Hipokondriyazis”, <http://www.alikemalgogus.com/index.php/somatoformbozukluklar/hipokondriyazis> [23.03.2012].
- “Organ nakli haberleri gençleri etkiliyor” (2012) http://kisiselbakim.milliyet.com.tr/organ-nakli-haberleri-gencleri-etkiliyor/saglikurunleri/haberdetay/25.02.2012/1507677/default.htm?ref=milliyet_anasayfa [02.04.2012].
- “Organ Nakli Hakkında” <http://www.tond.org.tr/tr/> [23.03.2012].

“Organ Naklinin Psikolojik Yönleri” <http://www.saglikkitabi.org/organ-naklinin-psikolojik-yonleri> [05.03.2012].

“Organ Ve Doku Alınması, Saklanması Ve Nakli Hakkında Kanun”, <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/526.html>

“Organik Beyin Sendromu”, [http://www.epilepsiveben.com/organik_beyin_sendromu_kafa_travmas %C4%B1](http://www.epilepsiveben.com/organik_beyin_sendromu_kafa_travmas%C4%B1) [23.03.2012].

“Türk Tabipleri Birliği Organ Aktarımlarına İlişkin Etik Bildirge”, içinde: Türk Tabipleri Birliği Etik Bildirgeleri, Türk Tabipleri Birliği Yayınları, 2010, Ankara.

“Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesi”, (T.y.). Şu adreste erişilmiştir: <http://www.tgc.org.tr/bildirge.html>

<http://arama.hurriyet.com.tr/arama.aspx?t=organ+nakli> [26.03.2012].